

Nota "Arbeid en Solidariteit" koerst op overleg en meedenken.

'Jullie hebben de kritiekpunten er wel uitgehaald en ik hoop maar dat ik voldoende zicht heb geboden op de bedoelingen van het federatiebestuur met deze nota "Arbeid en Solidariteit". Overtuigd hebben we elkaar niet, maar het zou een slecht teken zijn als dat zo gauw gebeurd was.'

Zo sloot Herman Bode als waarnemend voorzitter van het federatiebestuur van de FNV het een kleine twee uur durende gesprek af dat Hans Boot en Rein van der Horst namens de redactie van Solidariteit 13 augustus jongstleden met hem voerden.

Solidariteit - De nota 'Arbeid en Solidariteit' is in juli jongstleden uitgekomen en mondt uit in een ontwerp-resolutie waarover op het FNV-kongres van begin oktober besloten wordt. Hoe komt zo'n nota tot stand en hoe wordt de discussie daarover onder de leden georganiseerd?

Herman Bode - Zo'n nota wordt hier intern voorbereid door een werkgroep, in dit geval onder leiding van Frans Drabbe. Die werkgroep krijgt de opdracht van het federatiebestuur een ontwerp te maken op basis van eerdere stukken van de FNV. In een paar ronden wordt dit doorgesproken in het federatiebestuur en als dat het gevoel heeft dan het stuk in de achterban kan komen, wordt de federatieraad ermee geconfronteerd. Niet in de zin dat de federatieraad ermee moet instemmen, want dat zou een ondergraving van het kongres zijn, maar kan de nota op rekening van het federatiebestuur naar de achterban en kan er op het kongres over gediscussieerd en besloten worden.

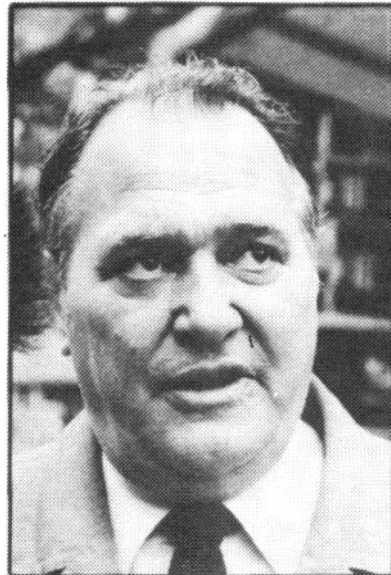
Dat is onze enige bemoeienis met de voorbereidende discussie, plus natuurlijk de discussie met de achterban op het kongres zelf. De verdere discussie is een aangelegenheid voor de bonden, die wij hebben gevraagd op de aan de nota verbonden resolutie, indien nodig, amendementen in te dienen. Het federatiebestuur voorziet de amendementen van pre-adviezen die begin september naar de bonden gestuurd worden.

'Gewone leden' weten nog van niets

Solidariteit - Wie gaan er nou naar zo'n kongres en hoe komt de discussie bij de leden?

Herman Bode - Wie er heen gaan, maken de bonden zelf uit. Ze stellen delegaties samen waarin naast gesalarieerde ook niet-gesalarieerde bestuurders zitten. Ik neem aan dat het veelal voor een belangrijk deel kaderleden zijn die in de organen van de organisatie verantwoordelijkheid dragen.

Solidariteit - Wij hebben de indruk, ook op grond van onze eigen ervaring in Industriebond en ABOP, dat de leden die niet in die organen zitten, de zogenaamde gewone leden, van de nota niets weten en dus aan de discussie erover

niet deelnemen.

Wat komt er dan terecht van een discussie aan de basis van de vakbeweging over zo'n belangrijk beleidsstuk?

Herman Bode - Ik weet niet of de bonden al hun voorbereiding gepleegd hebben. Ik veronderstel van niet. Men wacht de amendementen en pre-adviezen af. Ik ga er zonder meer van uit dat voor het kongres er binnen de bonden nog over gesproken wordt. Of men uitgebreide ledenvergaderingen belegt, hangt van de bonden af. Zelf vind ik dat een kongres van de FNV, dat als hoogste orgaan van de FNV de hoofdlijnen van het toekomstig beleid uitzet, van een zodanige betekenis is dat een zo breed mogelijke achterban geraadpleegd moet worden. Hoewel je helaas moet constateren dat ook bijvoorbeeld over andere nota's de groep die echt deelneemt aan de discussies beperkt blijft tot de actieve kaderleden. De gelegenheid daartoe moet er echter wel zijn.

THEMA - FNV KONGRES "ARBEID EN SOLIDARITEIT"

In ieder geval dienen de leden van de delegaties goed voorbereid te zijn en niet hun individuele meningen te geven, maar de opvattingen die binnen de bonden leven naar voren brengen. En om dat te kunnen, heb je niet altijd ledenvergaderingen nodig; er is ook een groot stuk staand beleid.

Nota, een keerpunt of niet?

Solidariteit - *Is de nota 'Arbeid en Solidariteit' een keerpunt in het beleid van de FNV? Los nog van de verdere inhoud wordt bij ons in de inleiding de indruk van een koerswijziging sterk gewekt. Er wordt daarin bijvoorbeeld gesproken van een periode van opbouw, beginnen aan een nieuwe toekomst, 'de uitdaging aannemen'.*

Herman Bode - Nee van een keerpunt kun je niet spreken. Het is een doortrekken van het beleid naar een andere toekomst. Verrassingen bevat de nota dus niet, vandaar misschien ook dat men in de bonden niet zo diep gaat in de discussies.

We proberen de algemene beleidslijnen te formuleren voor een langere periode, die in konkrete actieprogramma's vertaald moeten worden. Als het stuk is aangenomen, is het werk niet afgelopen. Eigenlijk begint het dan pas met de uitwerking in actiepunten voor de korte termijn.

Solidariteit - *Wat is dan die algemene lijn in deze nota? Wij vinden het een rijkelijk vaag stuk waar je nauwelijks een actieprogramma van kunt maken. Om een voorbeeld te geven: de achtergestelde positie van vrouwen en jongeren wordt gekonstateerd - over buitenlanders wordt overigens vrijwel niks gezegd - maar als we ons de vraag stellen wat doen we eraan, worden we van dat stuk niet veel wijzer.*

Herman Bode - Zo moeilijk is dat toch niet. Op dit moment ontwikkelen we konkreet beleid voor de korte termijn. Wat betreft de bestrijding van de jeugdwerkloosheid bijvoorbeeld hebben we in de Stichting van de Arbeid aanbevelingen gedaan hoe daar wat aan gedaan kan worden. Dat moet in het arbeidsvoorwaardenbeleid van 1985 konkreet aan de orde komen.

Nogmaals de nota legt de marsroute vast voor een kongresperiode en geeft aan wat je in die periode wilt bereiken. Zo stellen we als doel een 32-urige werkweek in 1990. De middelen om dat te bereiken worden later ingevuld, Als de nota bedoeld zou zijn als actieprogramma dan mag je hem inderdaad rijkelijk vaag noemen. Maar de nota heeft die bedoeling niet.

Solidariteit - *Het is ons toch nog niet duidelijk. Tussen een algemene beleidsnota en een bijzondere uitwerking daarvan in het arbeidsvoorwaardenbeleid of een actieplan bestaat een relatie. Het bijzondere, zoals een actieprogramma, wordt ontleend aan het algemene, in dit geval de nota. Als die nota vaag en zelfs tegenstrijdig is, kun je er toch geen actieplan aan ontleenen?*

Herman Bode - Begrijp nou goed. De nota 'Arbeid en Solidariteit' is niet de grondwet van de FNV. Die ligt vast in onze Grondslag. Die is met deze nota niet weg, zoals ook al onze andere algemene beleidsdokumenten niet weg zijn. De nota waar we het nu over hebben is een akuele verdieping daarvan voor het gebied arbeid en solidariteit en tracht antwoord te geven op de vraag hoe het toekomstig arbeidsbestel er uit gaan zien, met welke problemen de nieuwe

technologieën ons konfronteren en hoe we als FNV daarin staan.

Zeggenschap-kontrole-advies...

Solidariteit - *Neem nu de kwestie van de zeggenschap, die met name in het tweede hoofdstuk 'De plaats van de arbeid' aan de orde komt.*

Daar zien we de volgende onduidelijkheden. Op het ene moment wordt gesproken van het streven naar 'een democratische ondernemingsstructuur, waarin de werknemers in beginsel de hoogste zeggenschap uitoefenen' (p. 13). Dat is in wezen een sociale revolutie, waarbij de ondernemers van hun stoel zijn gestoten. Verderop wordt gesproken van een 'gekozen werkers "parlement", dat het door de werknemers benoemde bedrijfsbestuur controleert' (p. 14). Wat willen we nou die hoogste zeggenschap of controle? Weer verderop lezen we 'uitbreiding van het adviesrecht van de ondernemingsraad tot de winstbestemming' (p. 14). Welk verband bestaat er tussen die uitspraken?

Herman Bode - Het maatschappijbeeld van de FNV is het brengen van de onderneming onder de zeggenschap van de werknemers. Dat staat nog eens een keer in de nota, ontleend aan de Grondslag van de FNV. Dat is geen nieuwe uitspraak.

We zitten nu in een proces van ontwikkelende technologieën waarbij onze tegenkrachten in de maatschappij zeggen: wij komen niet tot vernieuwing van het produktie-apparaat als we al die dingen van de jaren zestig en zeventig moeten meetorsen zoals ondernemingsraden die moeten meepraten, een ontslagrecht dat voor je voeten loopt enzovoort. Daartegenover stellen wij, juist vanuit ons uitgangspunt dat de ondernemingen onder het beheer van de werknemers moeten komen: geen afbraak van al die dingen, maar gepaard gaande met die technologische vernieuwing is een sociale vernieuwing noodzakelijk.

Die sociale vernieuwing zal in de bestaande verhoudingen niet langs de weg van de revolutie gaan, want daar hebben jullie gelijk in, volledige zeggenschap van de werknemers is revolutie. Nee die vernieuwing zal langs de weg van de evolutie gaan. En in dat proces brengen wij een bedrijfsparlement als een essentiële zaak naar voren dat de controle dient te hebben op de leiding van de onderneming. Zo'n parlement past niet alleen in een kapitalistische structuur, maar ook in een stelsel zoals ze dat in Joegoslavië hebben leren kennen.

Meer zeggenschap over de besteding van de winsten staat daar niet haaks op. Als we dat zouden kunnen bereiken, is dat een verdomd fikse stap op die weg naar dat arbeiderszelfbestuur dat we als FNV als ideaal overeind houden.

Solidariteit - *Maar in de nota staat uitbreiding van het adviesrecht. Dat is toch iets anders. Je zou zelfs kunnen zeggen dat de uitbreiding van het adviesrecht droogzwebben is ten opzichte van controle en zeker ten opzichte van zeggenschap. En van droogzwebben leer je geen zwebben. En met meer adviesrecht leer je toch nog geen controle uit te oefenen.*

Herman Bode - Dat is een benadering die een eindoordeel over de FNV-strategie doet vermoeden. Adviesrecht hoeft toch niet haaks te staan op controle. Je kunt het in elkaars verlengde zien. Om te adviseren heb je informatie nodig, die heb je ook nodig om te controleren.

THEMA - FNV KONGRES "ARBEID EN SOLIDARITEIT"

Overigens pik je er nu een element uit, terwijl er in de nota ook gesproken wordt van een bedrijfparlement. Tevens kunnen we vaststellen dat we ook het instemmingsrecht van de ondernemingsraden bereikt hebben. En nu willen we meer advies uitbrengen over de bestemming van de winsten, want daar hebben we nog niks over te zeggen. Zo leggen we de weg naar controle af.

Geen machtsvorming, wel meedenken

Solidariteit - Dan zou je mogen verwachten dat er in de nota iets gezegd zou worden over machtsvorming binnen de ondernemingen. Want we kunnen niet verwachten dat meneer Ter Hart zal zeggen: die weg naar controle dat is een aardig idee van jullie, dat moeten we maar eens doen.

Herman Bode - Nee zo gaat dat niet, Maar er is iets anders aan de hand. We zitten in een periode dat de ondernemers gebruik willen maken van het feit dat zij niet staan te schreeuwen om arbeid, maar dat de arbeid om werk staat te roepen. En ik denk dat de allereerste voorwaarde voor machtsvorming juist is ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk mensen aan het arbeidsproces deelnemen. Dat is ook een element van de strijd voor een eerlijke verdeling van de arbeid. Het is nu eenmaal zo dat de macht om veranderingen tot stand te brengen afneemt naarmate er meer werklozen in Nederland rondlopen.

Solidariteit - Dan treffen we het niet dat Wim Meijer kortgeleden gezegd heeft dat volledige werkgelegenheid pas in de jaren negentig gerealiseerd kan worden. Tenminste als er niks tegen zit.

Herman Bode - Nee, je moet je daar niet bij neerleggen, je moet niet zitten wachten. Ik ben ervan overtuigd dat de botsingen in de ondernemingen over de hoeveelheid werk de toekomstige strategie zullen bepalen.

Solidariteit - Wij zouden graag willen dat die overtuiging ook in de nota naar voren kwam. En volgens ons is het tegendeel het geval. Met name in het hoofdstuk 3 'De vernieuwing van de economie' is er sprake van een meedenken met de problemen van de ondernemers. Een paar illustraties:

- Ondernemers hebben een 'gebrek aan vernieuwingsgezindheid' getoond (p. 17),
- 'verbetering van de kwaliteit van het management' is nodig (p. 18),
- de ondernemingen zouden 'zich moeten ontwikkelen tot een werkgemeenschap' (p. 25),
- 'de sleutel tot "vernieuwing" van de bedrijven ligt volgens de FNV juist in het versterken van de teamgeest' (p. 26). Dat zijn toch uitingen van het nemen van verantwoordelijkheid voor de crisis en het oplossen daarvan in samenwerking met de ondernemers. Dat staat toch haaks op een strategie van botsingen, van strijd?

Herman Bode - Dat is een heel verhaal. Ik denk dat je je goed moet realiseren dat door de crisis en de massale werkloosheid de vakbeweging met de rug tegen de muur staat. Onze eerste zorg is de mensen weer aan het werk te krijgen en ik heb al gezegd dat daarmee ook de macht van de vakbeweging versterkt zal worden. Daarbij komt dat de geweldige technologische ontwikkeling ons voor nieuwe problemen stelt. En dacht je soms dat een

goede teamgeest en verbetering van de kwaliteit van het management niet in ons belang zijn?

Ook als jullie baas zouden zijn van een onderneming zou je dan samen met de medewerkers geen goede teamgeest en een sterk management moeten hebben? Die dingen zijn nodig om een productie-apparaat tot stand te brengen dat ons werk verschaft en brood op de plank brengt. Dat heeft de kapitalist nodig, maar wij ook. Die zaken zijn op zichzelf niet vies, maar de vraag is waar wend je ze voor aan en wat doe je met het resultaat van dat alles. Daar gaat het om. Ik denk dat we in de komende jaren, misschien wat meer dan de laatste jaren het geval is geweest, in confrontatie met de werkgevers zullen komen. De hele heroriëntatie in onze industrie zal een botsing van de machten tot gevolg hebben die zich vooral binnen de ondernemingen en bedrijfstakingen zal af spelen.

Solidariteit - Maar dat bereik je toch niet door een paar wenselijkheden uit te spreken zoals in hoofdstuk 4 van de nota 'De technologische uitdaging':

- 'Ondernemers en managers zullen afstand moeten doen van het centralistische organisatiemodel' (p. 32),
- 'Er zal van de werkgevers worden geëist dat zij open kaart spelen' (p. 33).

Dat kun je natuurlijk wel zeggen en dat kun je wel willen en dat willen wij ook, maar hoe dwing je dat af? Welke ondernemer zal dat doen als een ondernemingsraad of de vakbeweging dat vraagt?

Herman Bode - Nee, zo werkt dat niet. Daar loop ik lang genoeg voor mee. Maar ik loop ook lang genoeg mee om te zien dat we wat bereikt hebben. Het gaat die werkgevers om het op gang houden van de productie en de allerlaatste machtsdaad die werknemers in deze maatschappij hebben, is dat een tijdje te verstoren. De wegen die de vakbeweging

THEMA - FNV KONGRES "ARBEID EN SOLIDARITEIT"

daarvoor heeft zijn tweeërlei. Dat is de vraag wat je via de politiek tot stand kan brengen. Nou van het huidige kabinet en parlement kan je weinig of niks verwachten. Dat betekent niet dat je de politiek maar helemaal moet afwijzen. De vakbeweging moet bezig blijven om politieke inzichten bij haar leden te ontwikkelen waardoor er een ander politiek klimaat komt in Nederland en de weg naar het parlement open gebroken wordt. De andere weg heb ik al aangegeven. Dat is via de ondernemingen opkomen voor betere arbeidsvoorwaarden.

Overleg duurt wat langer

Solidariteit - *Voor ons blijft de vraag doe je dat in gezamenlijkheid met de ondernemers, bereik je dat door overleg?*

Op dit moment kunnen we vaststellen dat het akkoord van de Stichting van de Arbeid van november 1982 door de ondernemers onbehoorlijk gesaboteerd wordt. Ze lappen het aan hun laars. De prijskompensatie is ingeleverd, terwijl er nauwelijks werk voor terug gekomen is. Wat lezen we in de nota over het bereiken van automatiserings- of technologie-overeenkomsten? De FNV zal zich in de Stichting van de Arbeid inzetten voor een centrale aanbeveling om het totstandbrengen van dergelijke overeenkomsten te bevorderen (p. 34). Trappen we in dezelfde val?

Herman Bode - Ik denk niet dat het zo is. Natuurlijk als je langs de weg van het overleg wat wilt bereiken is het wat moeilijker. Of moeilijker dat is niet het juiste woord, het duurt wat langer dan als je de revolutie zou maken. Het is één van beide. Je gaat overleggen of je zegt ik overleg niet meer, ik dikteer en als je er niet aan wilt voldoen, dan gaan we in actie.

De vakbeweging in Nederland heeft tot nu toe voor die weg niet gekozen. Ik denk wel dat als adviezen in de Stichting niet leiden tot activiteiten van de bonden je niet verder komt. Die aanbevelingen in de Stichting zijn niet meer dan een eerste stap.

We zullen verder moeten gaan met het stellen van voorwaarden, met name over de herbezetting, verbonden aan de bereidheid om mee te financieren aan de arbeidstijdverkorting.

Voor ATV is een offer nodig

Solidariteit - *Daarop zouden we willen aansluiten door in te gaan op hoofdstuk 5 van de nota 'Eerlijk delen van de arbeid'.*

Het woord solidariteit in de nota slaat vooral op de noodzakelijke eenheid tussen degenen die nog in loondienst staan en de uitkeringsgerechtigden. Is dan de zelf-financiering van de arbeidstijdverkorting, dus het inleveren niet juist een wig in die beoogde solidariteit?

Herman Bode - Steeds meer mensen komen in de situatie, ook door de ontwikkelingen in de maatschappij, om arbeidstijdverkorting an sich een goede zaak te vinden. Om daarmee tot een betere verdeling van betaalde en onbetaalde arbeid te komen.

Om dat te bereiken is een groot beroep op de solidariteit van mensen nodig. Arbeidstijdverkorting is een stukje maatschappelijke noodzaak en om het proces dat in gang is door te zetten, zal er minder beroep gedaan moeten worden op de sociale zekerheid. Ik ben zo veel realist dat ik zie

dat daarvoor economische groei nodig is. Als die groei niet optreedt, zal de koopkracht nog meer omlaag gaan en zal de arbeidstijdverkorting een te zware opgave blijken te zijn. Mijn hoop en verwachting is dus dat het langs twee lijnen gaat: minder geld voor de sociale zekerheid, dus lagere premies daarvoor, en herstel van de economie. Dan hoeven we de gehele of gedeeltelijke prijskompensatie daar niet voor beschikbaar te stellen.

Solidariteit - *Volgens de nota gaan de nieuwkomers op de arbeidsmarkt (jongeren) 32 uur werken en kennelijk met een 32-urenloon. De noodzakelijke verhoogde toegang van vrouwen tot het betaalde arbeidsproces gaat gepaard met inleveren door de nog werkenden. En de laatsten moeten ook nog een offer brengen voor de uitkeringsgerechtigden. Zo kweek je toch verdeeldheid in plaats van solidariteit, zeker als de herbezetting te verwaarlozen blijft?*

Herman Bode - Ik heb daar al op geantwoord. Daar komt nog bij dat bij jongere gezinnen in toenemende mate sprake is van een tweeverdienerssituatie. Het opschuiven van de een levert plaats op voor de ander. Een dergelijke verandering van het maatschappelijk beeld zal consequenties hebben voor het hele beloningssysteem.

Maar voorop staat dat we een offer moeten brengen voor de mensen die nu voor honderd procent hun arbeidstijd verloren hebben. Je kunt het ook omdraaien, we verdelen niet de arbeid eerlijker, maar de werkloosheid. Omdat je denkt er niet in te kunnen slagen met alle andere middelen zoveel arbeidsplaatsen te scheppen dat de werkloosheid verdwijnt. Ik ga erg ver in het beroep op de solidariteit. We moeten ons realiseren dat dingen maar niet ongebreideld kunnen worden doorgezet. Ik ben angstig voor de totale afbraak. We moeten er iets nieuws voor in de plaats stellen. Maar ik ben er ook van overtuigd dat als de werkloosheid toch maar blijft stijgen, ondanks onze inzet, dat dan de mensen zullen zeggen ik verdom het. Ik heb niet ingeleverd om de rendementen van de werkgevers te vergroten, maar om onze medemensen ook een kans te geven. Zo zal het wel werken. Als de werkgevers de bereidheid tot arbeidstijdverkorting misbruiken, zullen mensen onvermijdelijk met looneisen komen. En als het de ondernemers beter uitkomt, dan zullen ze daarvoor kiezen.

Solidariteit - *We kunnen het toch ook omdraaien: opkomen voor arbeidstijdverkorting en volledige herbezetting en minimaal een looneis voor de lagerbetaalden, zoals Lodewijk de Waal van de Dienstenbond op onze lezerskonferentie heeft gesteld.*

Waarom is het FNV-bestuur niet zo gelukkig met het standpunt van de Dienstenbond de prijskompensatie niet of niet helemaal in te zetten voor arbeidstijdverkorting?

Herman Bode - Dat is logisch. Wij proberen een beleid te voeren gericht op een centrale doelstelling, dan moet iedereen vanuit z'n eigen situatie niet alvast gaan roepen wat er zou moeten gebeuren. Dan is het gevaar erg groot dat de centrale doelstelling uit het oog wordt verloren. Waar we niet zo gelukkig mee waren, was de gevolgde procedure. Wij zeggen overigens niet alleen dat de prijskompensatie in het geding is om de arbeidstijdverkorting te financieren. Er is ook de produktiviteitsstijging die ervoor aangewend kan worden. En de economische opleving, die zich lijkt aan te dienen, biedt daarvoor mogelijkheden. Dat betekent dus minder koopkrachtoffers.